

Gjörið svo vel og lesið nafnaskrána!

100/r
16-8-169

B
S
B
S
B

SAGNAÞÆTTIR

III. BINDI

handaflinu. Það var viljaþrek Nikulásar og tíminn, sem vann þennan mikla sigur. Hann var ekki bundinn við 8 tíma vinnudag. Hann lét sig ekki muna um að vinna 18 til 20 vinnustundir á dag við engjabæturnar, þegar hann hafði tíma frá öðrum störfum. Í einu orði sagt: Nikulás á Núpi var einstakur heiðursmaður, sem ég minnist með mikilli virðingu og þakk-læti fyrir margan góðan greiða, bæði fyrr og síðar.

6. *Pverá*. Þar bjó um aldamótin Jón Sigvaldason frá Hafrafellstungu, kvæntur Rósu Gunnarsdóttur, systur Einars Gunnarssonar, sem lengi var verzlunarstjóri hjá Gránufélaginu á Akureyri. Þetta voru mestu heiðurshjón, vel bjargálna, þótt þau ættu 8 börn, sem þau komu vel til manns. Húsfreyjan var mesta röskleika kona og mikil húsmóðir. Hún var afarlengi ljósmóðir í sveitinni. Húsbondinn var mesti haeglætismaður, en þó vinnusamur og vannst vel á, þótt hægt færi. Hann var að jafnaði þögull og fáorður, en gat þó verið glettinn og gamansamur, þegar því var að skipta. Þau hjón voru bæði vel gefin og vel metin, og bar enginn maður kala til þeirra. Þau fluttu að Klifshaga vorið 1906, og bjuggu þar til dánardægurs.

7. *Klifshagi*. Þar bjó Jón Snorri Jónsson, albróðir Steinunnar í Akursseli, en hálfbróðir séra Þorleifs að Skinnastað. Þau hjón áttu mörg efnileg börn, en voru blásnauð. Jón Snorri var smiður góður og verkmaður ágætur, vel gefinn og vinsæll. En kona hans, Sigríður Tómasdóttir (Sigríðssonar frá Hróastöðum), kona stórgáfuð og með afbrigðum glæsileg og skemmtileg. Þau fluttu til Húsavíkur rétt eftir aldamótin, en síðan til Ísafjarðar og loks til Reykjavíkur. Jón Snorri

andaðist fyrir mörgum árum, enda var hann nokkru eldri en kona hans, en Sigríður lifði þar til fyrir fáum árum. Hún var ágætlega sögufróð og sagði vel frá. Og glaðlyndi sínu hélt hún til dauðadags.

Eftir að Jón Snorri fluttist frá Klifshaga, tók jörðina Jón Magnússon, albróðir stórkáldsins Guðmundar Magnússonar (Jóns Trausta), og bjó þar til 1906, að Jón Sigvaldason á Pverá tók jörðina, sem fyrr segir.

8. *Sandfellshagi*. Þar bjó Björn Jónsson frá 1874 til 1914 og var lengi hreppstjóri Öxarfjarðarhrepps. Hann var sonur Jóns Björnssonar, bónda í Laxárdal í Þitilfirði, en bróðir Arnþrúðar húsfreyju í Skóggum. Kona hans hét Jóhanna Einarsdóttir, ættuð úr Þistilfirði og af Langanesi. Björn rak stórbú á jörð sinni og var talinn ríkur, en þó hygg ég, að úr ríkidæmi hans hafi verið meira gert en var. Það var víst meira í orði en á borði. Ekki vantaði það, að hann brauzt mikið um, og stjórnumi hans kom víða fram. Hann hafði hátt á annað hundrað sauði á beitarhúsum, sem stóðu á „Brúnum“ vestan við Klifshaga. Björn átti Klifshaga og gætti þess, að byggja hana einungis smábendum, svo að hann gæti notað sjálfur jörðina að meira eða minna leyti. Svo lagði hann í eyði og lagði undir Sandfellshaga þessar jarðir: Skeggjastaði, Leifstaði og Lækjardal. Þá lagði hann ofurkapp á það, að leggja jörðina Gilsbakka í eyði vorið 1901, því að af henni gat hann haft mikil not. En það var Nikulás á Núpi, sem kom í veg fyrir það og bjargaði jörðinni. Hann hafði umráð yfir jörðinni fyrir hönd ómyndugra erfingja Stefáns Brynjólfssonar á Pverá, og byggði föður mínum hana í fullri óþökk Björns hreppstjóra.

bjó, eða tólf ár. Pau Tryggvi og Anna voru vel metin af samtíð sinni.

10. *Hafrfellstunga.* Þar hafði lengi búið góðu búi Sigvaldi Eiríksson og komið upp fjölda af mannvænlegum börnum. Nú var hann orðinn steinblindur og hættur búskap, og bjuggu tveir tengdasynir hans á jörðinni. Á annarri hálfendum bjó Kristján Jónsson, bróðir Björns á Hróastöðum, sem fyrr er nefndur. Kona Kristjáns var Herborg dóttir Sigvalda. Pau voru efnalítil og áttu mörg börn. Herborg var ágæt búkona, en Kristján óáleitinn og meinlaus og því bezti nágrenni. Hann fékk sér stöku sinnum í staupinu, og gat þá verið vondur við vín. En það bar sjaldan við, eftir að kom nokkuð fram yfir aldamót. Hann gat verið kátur og gamansamur.

Á hinum jarðarhelmingnum bjó Guðni Magnús Sigurðsson, Mývetningur að ætt, kvæntur Valdínu, dóttur Sigvalda. Hann var hinn ágætasti maður á allan hátt. En hann varð ekki langlífur, því að hann andaðist á bezta aldri laust eftir aldamótin. Var fráfall hans almennt talið óbætanlegur hnekkir, ekki einungis fyrir heimilið, heldur og alla sveitina. Eftir að Guðni fíll frá, tóku við búsforráðum bræður Valdínu, Skarphéðinn og Gunnlaugur. Var sá fyrnefndi forkunnar góður búmaður, en Gunnlaugur járnsmiður mikill. Allt fólkid á þessum helmingi jarðarinnar flutti að Víðirhóli á Hólsfjöllum árið 1905.

11. *Smjörhóll.* Þar bjó um aldamótin og til 1907 Jóhannes Gíslason með konu sinni Friðfinnu Jónsdóttur.

Ekki er ástæða til að fjölyrða um Jóhannes hér,

því að í I. bindi þessara Sagnaþáttta er nokkuð frá honum sagt, og í þessu bindi birtist stuttur viðauki við þann þátt.

12. *Ærlækur.* Þar bjó um aldamótin Oddný Jóhannesdóttir, ekkja eftir Sigfús Einarsson, er þar bjó lengi. Jóhanna dóttir hennar giftist um þessar mundir Porbergi Tómassyni, sem áður er nefndur, og hygg ég, að hann hafi verið bústjóri að Ærlæk eitt eða tvö ár. En árið 1902, að mig minnir, fluttust þau hjón austur á Langanesströnd og bjuggu að Steintúni og Saurbæ. Pegar Porbergur var farinn austur, tók við bústjórninni Jón, yngri sonur Oddnýjar, þá nýlega fermdur. Naut hann í fyrstu aðstoðar Sigurðar Sveinsonar, sem áður er nefndur. En eldri bróðirinn var mjög óhlneigður til búskapar. Brátt kom í ljós, að Jón Sigfússon reyndist hinn mesti búforkur, og hefur rek-ið mikinn og farsalan búskap á jörðinni allt fram á síðustu ár, er sonur hans tók við. Jón var afar lengi í stjórn Kaupfélags Norður-Pingeyinga á Kópaskeri. Hann er greindur maður og athugull og talsverður málafylgjumaður, og lætur ekki hlut sinn fyrir hverju sem er. Hann hefur verið afar lengi hreppsnefndarmaður og formaður Búnaðarsambands N.-Pingeyinga um skeið. Hann stjórnaði búi móður sinnar jafnan með miklum myndarbrag yfir tuttugu ár. Þá kvæntist hann Halldóru Gunnlaugsdóttur frá Hafursstöðum, hinni mestu búkonu.

13. *Skinnastaður.* Séra Porleifur Jónsson var prestur að Skinnastað frá 1881 til 1911, eða þrjátíu ár. Hann var ættaður úr Dalasýslu. Kona hans var Sesselja Þórðardóttir, dóttir séra Þórðar Árnasonar að Klaust-

urhólum í Grímsnesi, sem ofsóttur var lengi af mestu höfðingjum sveitarinnar. Hygg ég, að karlinn hafi verið saklaus af áburði þeirra. Dreg ég það af því, að ofsekjendum hans farnaðist yfirleitt illa, og sumir þeirra dóu sem hreppsómagar, þótt ríkir væru, er þeir ofsóttu séra Þórð.

Frú Sesselja var með afbrigðum glæsileg kona og góð og mikil húsmóðir.

Séra Porleifur hafði dvalið fjögur ár við háskólanám í Höfn (1872–1876), áður en hann gekk í Prestaskólann, og var því hálærður maður. Hann var vígður að Presthólum haustið 1878 og var þar til 1881, að hann fékk Skinnastað. Hann hafði jafnan lítið bú og færði ekki frá ám sínum, sem var þó gert á öllum öðrum bæjum í sveitinni. En hann átti margt af geitum — sá eini í sveitinni — og hafði því næga málnyt. Það var á orði haft, að ávallt væri til góður og mikill matur að Skinnastað, og var það þakkað frú Sesselju. „Ég hef matarást á henni,“ sagði Þórður Jónsson, bróðir hagyrðingsins Björns á Hróastöðum.

Séra Porleifur var allgóður ræðumaður, en um „tónið“ voru menn ekki sammála. Hann hafði óskaplega mikla rödd og tröllslega. Þeir, sem í fyrsta sinn heyrðu hann tóna, urðu gjarnan skelkaðir, en sóknarþorn hans vöndust þessari miklu og hrjúfu rödd. — Hann var vinsæll í sveitinni, því að hann studdi jafnan þá, sem minnimáttar voru, en höfðingjasleikja var hann enginn. Hann andaðist í embættisferð að Vfðirhóli á Hölsfjöllum í júlí 1911.

14. *Ferjubakki.* Þar bjó Vigfús ferjumaður, sonur séra Hjörleifs að Skinnastað, frá 1888 til 1906. Er um

hann skráður sérstakur þáttur í I. bindi þessa ritsafns, svo að ástæðulaust er að fjölyrða um hann hér. Það skal aðeins ítrekað, að hann var alveg sérstaklega vinsæll meðal fátækra og umkomulausra, því að hann gerði þeim allt það gott, sem í hans valdi stóð. En ríka menn, höfðingja og embættismenn flesta forsmáði hann og gerði þeim ýmsar óþægilegar glettur, og eru enn í dag til sögur af viðureign hans við þá. Vigfús vann við byggingu Jökulsárbrúarinnar, á meðan hún var í smíðum (1904–1905), en flutti þá til Húsavíkur og andaðist þar snemma árs 1910.

15. *Austara-Land.* Þar bjó Páll Jóhannesson, sem tók við hreppstjórástarfinu af Birni í Sandfellshaga árið 1912, og var hreppstjóri Öxarfjarðarhrepps til dauðadags — eða 25 ár. Kona hans var Guðrún Kristjánsdóttir, af Hraunkotsætt. — „Páll á Landi“, eins og hann var venjulega kallaður, var höfðingi mikill og rak stórbú. Sem dæmi má nefna það, að hann flutti venjulega heyband af útengi á 10 til 12 hestum. Sauði sína hafði hann á beitarhúsum suður undir Beitivallamó, og ær sínar hafði hann á eyðijörðinni Bjarnastöðum. Búfé hans var afarmargt, en ekki var hann efnaður að sama skapi. Til þess bar margt: Jörðin ákaflega erfið, útheysskapur langsóttur og í ýmsar áttir að sækja, gestagangur takmarkalaus og risna því mikil, smalamennska erfið og margt fleira, sem tína mætti til. Páll var maður kátur og skemmtilegur, hestamaður góður og átti ætið afbragðs reiðhesta. Vín notaði hann talsvert, en í hófi þó, veitti gestum sínum vel, og átti jafnan á þeim árum brennivínstunnu á stokkum heima hjá sér. Var á henni krani og undir

mennskubréf“ áður en langt um leið. Þau voru dýr í þá daga, en nokkur vegsauki þótti að hafa þau upp á vasann.

Næstu árin sást oft til Villa á ferð milli bæja, þar sem hann sat á Eva sinni, er jafnan sýndi hin aðdáanlegustu tilþrif í gangi. Stöku sinnum tók hann líka fola til tamninga fyrir aðra menn, því hann var hinn snjallasti tamningamaður, þótt hann fengist ekki mikilv ið við það, enda hafði hann harla líttinn tíma til þess, svo eftirsóttur smiður og byggingamaður sem hann var. — Hann fór vel með hesta sína og skildi þá flestum betur. Vildi, að ungvíðin væru vel upp alin, en á því var í þá daga nokkur misbrestur. Á þeim árum voru engar girðingar til, svo að hefta varð hvern hest, sem hafa þurfti í gæzlu. Þetta þótti Villa ill meðferð, og reyndi því að venja hestana svo, að þeir yrðu spakir í haga, og tókst þetta oft furðulega vel. Einhverju sinni var þjóðskáldið Páll Ólafsson á ferð, þar sem Villi var staddir, og bað Páll hann að hefta hest sinn vel og vandlega, þar sem skálđið ætlaði að gista yfir nóttina. Sennilega hefur Villi eigi haft skap til þess að þrælhefta langlúinn ferðahestinn, því að það kom í ljós, að hesturinn losnaði úr haftinu um nóttina, en strauk þó ekki burt frá skáldinu. Páll henti gaman að þessum klaufaskap Villa. Þá orti þjóðskáldið:

Vel úr hendi fer þér flest,
finnst þinn líki valla.
En þó kannt' ekki að hefta hest.
Þú hefur þann eina galla.

VIII.

Á þessum árum var talsverður drykkjuskapur í hér- aðinu. Satt bezt að segja, þótti sá eigi vera maður með mönnum, sem ekki vildi vera með í þeim leik. Þar sem Villi var eftirsóttur maður hvarvetna, var mjög haldið að honum víni, bæði sem gesti og vinnufélaga. Ef bóninn, sem hann vann hjá, vildi fá hann til að vera lengur en loforð stóðu til, var hann óspar á vínið við Villa. Og kæmi hann sem gestur á bæ, þegar hann var á ferð milli vinnustaða, þá var honum oft boðið vín, og þá stundum svo mikið, sem hann vildi þiggja. Af þessum ástæðum varð hann brátt nokkur drykkjumaður, enda þótt hann keypti sjaldan eða aldrei vín handa sjálfum sér. Hins vegar átti hann stundum „lögg á glasi“ handa vinum sínum og góðkunningjum. Þar sem hann var hraustumenni, þoldi hann vínið vel og var jafnan allsgáður og vinnufer. Hélt hann þannig þreki sínu, þar til hann var orðinn fimmtugur. Hann var jafnan glaður og reifur, greindur og skemmtilegur. Og prúðmennskan og hógværðin yfirgaf hann aldrei Allir vildu vera vinir hans og félagar.

Í þá daga þótti það mikill sómi að vera vel ríðandi, og slíkum mönnum var jafnan gert hærra undir höfði, að öðru jöfnu. Hann sást því oft á ferð með höfðingjum héraðsins, bæði í útreiðarferðum um helgar og í kaupstaðarferðum. Þá bar og við, að hann sótti mannfundi og brúðkaupsveizlur, og svo auðvitað kirkju sína, sem siður var á þeim árum. Og hvarvetna þótti hann góður félagi og var vel metinn. Telja

má nokkurn veginn öruggt, að vínhneigð hans hefur verið ættarfylgja, sem sú óheillanorn hefur löngum verið og komið mörgum góðum dreng á kaldan klaka.

Pótt hann væri af skáldakyni í móðurætt, sem fyrr segir, er þess ekki getið, að hann hafi verið hagorður. En gaman hafði hann af vel kveðnum vísum, og fór vel með þær sjálfur, er hann hafði þær yfir samvel með þær sjálfur, er hann hafði þær yfir samferðamennina. Tveir móðurbræður hans, Guðmundur í Nýjabæ í Kelduhverfi og Níels, sem bjó þarna á ýmsum stöðum, voru prýðilega hagorðir, og frændi hans, Björn Jónsson, sem fór til Vesturheims árið 1903, var þeirra ekki síztur, en þeir voru systkina-synir. Eitt sinn orti Björn þessa meinlegu vísu:

„Eru á flökti all-víða,
aura- prýðast -safni,
Veysill, Sigga vitlausa,
Villi, Páll og nafni.“

Þess verður að geta vegna ókunnugra, að „Veysill“ og „Vitlausa-Sigga“ töldust til þeirrar stéttar, sem og „Vitlausa-Sigga“ földust til umrenningar, en „Páll og kölluð var förufólk eða umrenningar, en „Páll og nafni“ voru helztu höfðingjar sveitarinnar. Var sneið i þessi að þeim rétt og þótti ónotaleg, og var það í meira lagi, þegar það er haft í huga, hversu lítils metnir förumenn og umrenningar voru á þeim árum.

Um langt skeið hafa yfirvöldin í hverri sveit á landinu haft vakandi auga með því, að enginn maður yrði þar „sveitlægur“, sem átti að lögum annars staðar

sveit. Gekk þetta svo langt, að jafnvel hinir ólíkleg-
ustu menn voru hraktir á burt úr dvalarsveit sinni,
áður en þeir voru búinir að vera þar tíu ár, ef þeir
áttu sveitfesti annars staðar. — Maður skyldi nú ætla,
að Villi hafi ekki verið líklegur til þess, að hann
þyrfti á sveitastyrk að halda í Öxarfirði. Hann var
með hraustustu mönnum, alveg einhleypur, eftirsótt-
ur smiður og dável efnaður, eftir því sem þá gerðist.
En hreppsyfirvöldin voru vel vakandi. Þegar Villi
kom til Sigurðar í Ærlækjarseli og bað hann í tíunda
sinn að leyfa sér að eiga þar heimilisfang, sem að
undanförnu, þá neitaði hann því ákveðið og kvaðst
ekki með nokkru móti geta orðið við bón hans, en
tilnefndi enga ástæðu. En sá fiskur lá hér undir steini,
að hreppstjóri sveitarinnar hafði nokkru áður aðvar-
að Sigurð, svo að hér varð engu um þokað. Eftir þetta
reyndi Villi víðar í sveitinni, en fékk hvarvetna sama
svar, án þess að hafa hugmynd um ástæðuna. Loks
var það heiðursmaðurinn Björn í Skógum (bróðir
Sigurðar), sem var svo hreinskilinn, að hann sagði
Villa söguna, eins og hún var, og þá fyrst sá hann,
hversu vel hreppstjóri hafði gætt skyldu sinnar!

Þegar Villi sá, hvar hundurinn lá grafinn, lagði
hann á hest sinn, dapur í huga og hugðist að leita
fyrir sér úti í Núpasveit eða jafnvel norður á Mel-
rakkasléttu.

Næsti bær austan við Ærlækjarsel heitir Hróastað-
ir,¹⁾ og átti Villi þar leið um. Um þessar mundir var

1) Bærinn er kenndur við „hró“, sem er holt í blautri mýri,
en ekki mannsnafnið Hrói.

þar að byrja búskap ungur bóndi, sem hét Jón Snorri Jónsson, og var hann hálfbróðir (samfeðra) séra Þorleifs á Skinnastað. Unnusta hans, Sigríður Tómasdóttir, þá seytján ára, var fyrir búi hjá honum, en þau giftust nokkru síðar. — Jón Snorri var greindur maður og glöggskyggn. Hann sá þegar, að Villi var óvenjulega dapur og spurði um ástæðuna. Sagði Villi honum þá allt hið sannasta um mál þetta. Þá sagði Jón Snorri: „Þú skalt ekki setja þetta fyrir þig, Villi minn. Þér er velkomið að telja þér heimili hjá mér næsta ár, ef þú vilt.“ Villi varð þá harla glaður við og þáði boðið með þökkum. En hreppstjóra varð ónotalega við, er hann heyrði þessa fregn, því að honum hafði sízt komið til hugar, að fátækur einyrki, sem var aðeins að byrja búskap, yrði þannig til að raska hans ströngu áætlun, og kasta rýrð á stjórnvizku hans.

Næsta veturn minntist Sigurður á það við Villa, að hann skyldi flytja heimilisfangið aftur að Ærlækjarseli. Þessu boði tók Villi og átti þar heima eftir það, að undanskildu einu ári, sem hann átti heimili annars staðar. Tók hann svo mikla tryggð við heimilið og fjölskylduna þar, að hann arfleiddi sonarson Sigurðar að eignum sínum, sem voru alls ekki svo litlar á þeirra tíma mæli. Sumir álitu, að hann hefði gert þetta af gráglettni eða kaldhæðni. En því fer viðs fjarri. Hann var einstæðingur, en þetta heimili var sá griðastaður, sem honum þótti gott að eiga, þegar ellin nálganðist. Gömlum mótgervum var hann fljótur að gleyma, þegar þannig stóð á. Hann var sáttfús, svo sem venja er um drengskaparmenn.

IX.

Frá þessum árum er það helzt í frásögur færandi, að Villi seldi Eva sína nokkru eftir 1890. Hann saknæði hennar æ síðan. Með hverjum atburðum þetta hefur átt sér stað, er nú ekki lengur kunnugt, en víst er um það, að Villi taldi þetta mesta glappaskotið, sem hann hefði gert á ævinni. Litlu síðar keypti hann sér reiðhest, er hann nefndi *Svip*. Hann var steingrár að lit, með dökku dropum um allan bolinn. Var þetta nefndur „mósóttur“ litur í þá daga. — *Svipur* var gjörólkur Eva. Hann var ofsa fjörhestur, langur og hlaupalegur, og brokkari mikill. Eftir að hann var búinn að fá gott eldi hjá Villa, svo og hæfilega þjálfun, kom í ljós, að hann var hlaupahestur með fádæmum. Munu allir, sem þekktu hestinn, hafa verið sammála um það, að hann hafi verið einn mesti hlaupahestur, sem þá var uppi á Íslandi. Meðal þeirra, sem til hans þekktu, voru hestasölumenn úr Eyjafirði og Skagafirði og jafnvel víðar að, og kváðust þeir aldrei hafa heyrт getið um þvílíkan hlaupagamm. Í þá daga voru í hverri sveit fleiri eða færri gæðingar og einnig miklir hlaupahestar, því að þjálfunin var gríðarmikil, þegar hestar voru notaðir til allra ferðalaga og í allar smalamennskur. Var þá algengt, að hestar væru reyndir, bæði í kirkjuferðum um helgar og kaupstaðarferðum, svo og við hvert tækifæri, sem gafst. Oft og mörgum sinnum var Villi þá viðstaddir slíkar kappreiðar. Og er skemmt af því að segja, að *Svipur* hans bar ávallt sigur af hólmi og sýndi svo mikla yfirburði, að enginn annar hestur nálganðist